

letju kolonizacije v Novi Angliji pokosile 1,5% Indijancev letno in so jih le-ti občutili, še preden so srečali prvega kolonista. Po nekaterih ocenah naj bi se tako do srede 18. stoletja prebivalstvo zmanjšalo za 80%. Bolezni so pri preživelih povzročile obup, strah, globoke spremembe v socialnem tkivu plemena in so omanjale tradicionalne religiozne predstave o svetu ter družbeno moralno. Tudi trgovina je posredno vplivala na mišljenjske spremembe Indijancev. Odvisnost indijanskih plemen od evropskih izdelkov se je razvijala postopoma. Čeprav je bilo po izsledkih arheologov od leta 1650 do 1675 kar 75% izdelkov, ki so jih uporabljali Seneki v zahodnem New Yorku, evropskega izvora, to ne pomeni pomembno in takojšnjo spremembo v indijanski kulturi. Evropski predmeti indijanski kulturi niso neposredno vsiljevali drugačno obliko ali uporabo, po večini so bili le iz drugih materialov, obdržali pa so tradicionalen pomen in uporabo. Katastrofalen in mnogostranski vpliv na globoke spremembe v indijanski kulturi sta imela predvsem alkohol in puška.

Indijanska plemena so kljub močnemu pritisku obdržala svojo identiteto, kar je predvsem zasluga angleškega občutka kulturne superiornosti, ki se je konec 18. stoletja prevesil v rasizem.

Na splošno lahko razdelimo dela, ki obravnavajo ameriško srečanje, na dve ekstremni stališči. Eno vidi Indijance kot plemenite divjake, ki jih je kultura in prodiranje evropskega človeka onečastila in umazala, njihove potomce pa ima za zaničevanja vredne približke le-teh samo zato, ker so se raje prilagodili, preživel in tako kljub vsemu ohranili svojo identiteto. Drugo pa vpliva indijanskih kultur sploh ne razpoznava ali mu pripisuje le epizoden pomen v neizogibnem prodiranju močnejše kulture. V poplavi tovrstnih del je Axtellova knjiga prava poživitev, ki nam predstavi ljudi iz mesa in krvi na obeh straneh meje in na njej.

Katarina Kobilica

Schlögl Rudolf, **Bauern, Krieg und Staat. Oberbayerische Bauernwirtschaft und frühmoderner Staat im 17. Jahrhundert.** Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1988. 421 strani. (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte; 89)

V Nemčiji je v zadnjih letih zopet v modi tridesetletna vojska (1618–1648), kar dokazujejo številne publikacije. Temu trendu se po času izida pridružuje tudi obravnavana knjiga, le da so se raziskave zanjo začele že precej prej. Omenjena vojska je bila za zgodnji novi vek edinstvena po svoji uničevalni ostrini in je imela izredno hude posledice za politični, socialni in kulturni red v deželah, ki so bile vanjo vpletene. Knjige pa ne prikazujem zaradi tridesetletne vojske, temveč predvsem zato, ker v svojih treh temeljnih poglavjih daje zelo temeljito dokumentiran pregled kmečkega gospodarstva, podložniškega položaja, državnega financiranja in davkov, zlasti kmečkih, in naposled skuša ugotoviti kmečko subsistenco kot različno med donosi posestev, potrebnim izločanjem za notranji gospodarski krog in obveznimi dajatvami zemljiškim gospodom in državi, v velikem obsegu izraženim v nujni prodaji pridelkov na trgu, zaradi potrebe po denarju. V raziskavo so zajeta tri deželna sodišča na Gornjem Bavarskem, Landesberg ob Ammerskem jezeru na zahodu in Wasserburg ter Rosenheim na vzhodu sredi 17. stoletja (zlasti po davčnih opisih iz leta 1671), če so podatki dopuščali, pa tudi do srede 18. stoletja.

Knjiga ima šest poglavij. Prvo je uvodno, drugo obravnava kmečko gospodarstvo in tridesetletno vojsko. Opisano je kmečko gospodarstvo kot sestavina vojskovanja zlasti z vidika do populnosti prignanega Wallensteinovega kontribucijskega sistema, ki je bil nujen zaradi organizacije najemniških čet, zaradi njihovih pogostih premikov na kratke in velike razdalje, s čimer je bila obstoječa infrastruktura in vojaška logistika popolnoma preobremenjena. Prikazane so tudi izgube prebivalstva. Te so bile sorazmerno majhne zaradi neposrednih zločinov sovražnih pa tudi domačih čet v mestih in vaseh, velike pa zaradi lakote in bolezni, ki so bile posledice pomanjkanja živeža, plenjena in ropanja. Opisana je obnova gospodarstva z državnimi in zemljiškogospodstvenimi ukrepi, možnosti pridobitve opustošenih posestev, ki so jih imeli mlajši kmečki sinovi in agrarni proletarci.

V tretjem poglavju so obravnavane kmetije in donos kmečkega dela v drugi polovici 17. stoletja. Okvirno so opisane kmetije z značilnimi stavbami in ustreznimi zemljišči. Tudi na Bavarskem so se kmetije že drobile. Sredi 16. stoletja še niso poznali četrtskih kmetij, sredi 17. stoletja pa že. Te so gospodarile v povprečju s 5,7 ha njiv, cele kmetije so imele okoli 25 ha njiv. Vidimo torej, da so tamkajšnje kmetije bile bistveno večje kot pri nas. Ustrezno s talnimi in klimatskimi razmerami so se kmetije ukvarjale s poljedelstvom in živinorejo, pri čemer je prvo precej prevladovalo. Pri opisu donosov in koristi od pridelave in vložkov vanjo je navedena množica podatkov, ki jih ne kaže navajati, so pa dragoceni za morebitne primerjalne študije, na splošno pa menim, da se ne razlikujejo dosti od naših, kar pomeni, da je bila kmetijska pridelava v alpskem območju v obravnavanem času precej izenačena.

Obravnavano je kmečko delo z družinskimi člani, služničadjo dninarji, osebenjki in obrtniki ter plačilo zanj. Na kmetijah je bilo že po obnovi presenetljivo malo ljudi (5 do 6, od tega 2 do 3 odrasli in enako število otrok). Hlapcev in dekel je zelo primanjkovalo, pa tudi osebenjke so čakala prazna stanovanja. Tržna vrednost letnih pridelkov cele kmetije v Landsbergu (1651–1670) je bila 386 fl, od tega je odpadlo na poljedelstvo 77 odstotkov. 24 odstotkov kosmatega donosa je preostalo v notranjem kroženju kmetije. Po 16 letih je kmečka družina delala le za to, da je lahko nadaljevala z gospodarstvom drugo leto, šele po odbitku dajatev zemljiškemu gospodstvu in državi ter drugih manjših dajatev je lahko kaj namenila zase.

Kmetije so bile večinoma podvržene štirim gosposkam: zemljiški, desetinski, nižjesodni in teritorialni. Tretja in četrta sta bili večinoma v neposredni lasti ali pod velikim vplivom deželnega kneza. Nad večino kmetij so še imeli zemljiški gospodje vrhovno lastnino, podložniki pa premoženjske pravice raznih

tipov, tudi še prosto sajo. V prvi lasti je bilo 4 odstotke kmetij. Količinsko ovrednotenje kmečkih dajatev je seveda težavno, vendar pa pisec v nasprotju s številnimi drugimi avtorji meni, da dajatve niso bile odvisne le od pestrih regionalnih razmer in različnih zgodovinskih naključij, ki so botrovale zapisom, temveč so temeljile na vsakokratni ekonomski racionalnosti gospošte. Odvetništvo, ki je na Bavarskem, kot deželi številnih samostanov, prej prinašalo zasebnim zemljiškim gospodom velike dohodke, je postalo skoraj nepomembno.

Pisec je za gosposčine obravnavanih deželskih sodišč izračunal nominalne dohodke kmetij po tržnih cenah, izdelal je tudi naturalne bilance in ugotovil potrebe v okviru družin. Prehrana na podeželju je temeljila pretežno na žitu, meso in mesni izdelki so imeli le skromen delež (v povprečju 12 kg govedine na leto), precej so uživali mleko in mlečne izdelke. V odvisnosti od vremenskih razmer in ujm slaba prehranjenost in lakote niso bile redke.

V 4. poglavju so obdelani financiranje države in davki. Pot v »davčno državo« se je začela že v 16. stoletju. Donosi kameralnih posestev so čedalje manj zadostovali za pokrivanje stroškov deželno-knežje politike. Stanovi so tudi bili pri zavračanju davčnih zahtev čedalje manj uspešni. Uvajanje večjih davkov pa je olajšala tudi gospodarska ekspanzija tega stoletja zlasti na področju obrti in kmetijstva, ki je vzpostavila vsaj rudimentarno razvite blagovne in denarne tokove. Po gospodarskem upadanju zaradi tridesetletne vojske je bilo v drugi polovici 17. stoletja mogoče več davkov zbrati le z večjo obdavčitvijo kmetov in s posegom v premoženje drugega prebivalstva. Opisane so finančne potrebe zgodnje-moderne države, financiranje in menjalno gospodarstvo ter Maksimilijanova finančna reforma in razvoj bavarskih državnih dohodkov v 17. stoletju. Dohodki od kameralnih gospoštev so se v obdobju od 1609–1618 povečali za več kot 100 odstotkov, do 1770 pa v primerjavi z začetnim obdobjem za več kot 190 odstotkov. Pri davkih so razlikovali posredne in neposredne. Med posrednimi so bili prvi in na prvem mestu, davki na alkoholne pijače, 1669 so predpisovali tudi davek na tobak, ki pa je ostal nepomemben. Ti davki so se proti koncu 17. stoletja manjšali in so dali le 2/3 vsote iz leta 1612. Neposredne davke so sestavljali davki, ki so jih deželnemu knezu »prostovoljno« odobrili trije privilegirani stanovi (stanovski davek) in deželni davki, ki jih je plačevalo prebivalstvo, ki ni bilo neposredno zastopano v stanovih. Stanovski davek se je od drugega desetletja do konca 17. stoletja povečal za 362 odstotkov. Od tega so prelati plačevali slabo polovico, meščani dobro tretjino in plemstvo šestino. Davki od dohodkov nepriviligiranih ljudi so znašali od 10 do 16,6 odstotkov.

Fiskalizem osrednje državne uprave je po stopnjah prek domenske (po državnih domenah – posestvih) države, finančne države in davčne države nujno bil gonilna sila zgodnjenevoveške državnosti. Realna teža kmečkih davkov je bila v veliki odvisnosti od žitnih cen, saj so le s prodajo žita kmetje lahko prišli do denarja. Zaradi zmanjševanja teh cen se je davčno breme za kmete vse 17. stoletje neprestano povečevalo.

V 5. poglavju je obdelana kmečka subsistenca med dajatvami in trgom. Na Bavarskem je bilo drugače kot v avstrijskih deželah. Zemljiška gospodstva so bila tam obdavčena, zbirala pa so tudi davek od kmetov na svojem območju. Seveda stanovi niso radi odobrivali povečanja davkov. Zanimivo pa je, da so stanovski odborniki pogosto podpirali predloge deželnega kneza za odmero davkov, ali pa se jim niso trdno upirali. Davki so se v obdobju 1540 do 1640 nominalno zvišali za 300 odstotkov, pri čemer je treba vedeti, da so kmetje 1540 plačevali le zelo malo davkov, pa je zato odstotno povečanje hitro zelo veliko. Kmečke dajatve gosposčinam z lavdemiji vred so se v istem obdobju povečale za slabih 100 odstotkov, naturalne dajatve pa so se neznatno zmanjšale. Plemstvo je v tem obdobju vidno izgubljalo svoje pozicije, kar je bilo v zvezi s popuščanjem agrarne konjunktare.

17. stoletje je obdobje ostrih sporov med državo, zemljiškimi gospodi in kmeti za kmečki »presežni produkt«, ki ga seveda ni bilo mogoče poljubno širiti, ker so temu bile postavljene naturalne meje. Pri tem so ob okrepljeni državi krajši konec seveda morale potegniti gosposčine. Kmetje so se znašli kar med tremi primeži: gosposčinami, državo in trgom. Ob kroničnem pomanjkanju gospodarskih dobrin so bili ljudje zgodnjega novega veka navajeni, da so gospodarske koristi iskali tudi na drugi strani mejnih donosov, pomeni, da so zaradi nujnosti preživetja ravnali drugače kot bi bilo ustrezno glede pridobivanja gospodarskega prebitka (dobička). Zato so se cene zemljišč proti koncu stoletja strmo dvignile. V tem času se močneje izraža tudi pojav, da so manjši posestniki iskali dodatno zaposlitev (dohodke) tudi zunaj kmetij. Posledica neugodnih agrarnih razmer je bila tudi sorazmerno velika kmečka zadolženost.

Za raziskovalce zgodovine kmečkega stanu in kmetijstva je obravnavana knjiga vsekakor pomembna.

Jože Maček

Umberto Corsini, *Pro et contra le idee di Francia*. Roma 1990. 375 strani.

Knjigo *Pro et contra le idee di Francia* je avtor podnaslovil *La pubblicistica minore del triennio rivoluzionario nello Stato Veneto e limitrofi territori dell'Arciducato d'Austria*. Knjiga je izšla v okviru znanstvene knjižnice Inštituta za zgodovino italijanskega Risorgimenta iz Rima.

Umberto Corsini (rojen l. 1914 v Tridentu) je bil nazadnje profesor na univerzi Ca'Foscari v Benetkah. Objavil je številne razprave zlasti o zgodovini Južne Tirolske v 19. in 20. stoletju med temi je omeniti vsaj knjigo *Alto Adige 1918–1947* (Bolzano 1988; knjigo je napisal skupaj z Rudolfom Lillom). S knjigo o pristajanju ali pa odklanjanju idej francoske revolucije v beneški republiki in sosednjih deželah Avstrije ob koncu 18. stoletja je posegel v sam začetek italijanske preporodne zamisli. Knjiga ima pravzaprav dva